תכנית לראש חודש*)

מאת נחום לאם

המשברים הדתיים הפוקדים את המדינה מזמן לזמן מהווים סכנה חמורה לשלום החברה הישראלית במדינה, לעתידה של המדינה כולה, ואף לתפוצות. אם אמנם יש להם למשברים אלה יסודות במפלגתיות ופוליטיזציה מחד, ובשנאת הדת מאידך, ברור שאין לזקוף את הפרובלימה הדתית במדינה אך ורק על חשבון של אינטרסים צרים וצוררים אלה. המציאות עצמה יוצרת סיכסוכים שאי־אפשר להמלט מהם אלא על ידי עימות עם העובדות הערטילאיות.

אחד הגורמים העיקריים להפרעת השלום הפנימי בציבור הוא השבת. כמה מכאיב הוא הפאראדוכס הזה — השבת שניתנה לאחד את העם, יום „מנוחת אהבה ונדבה — מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח״ — הפך למקור של מריבה והאשמה, שנאה כבושה ואיבה גלויה. למען העם, למען השבת, למען השלום ולמען השם! מוכרח שייעשה כל מאמץ לפתור בעיה זו, אם לא כולה, לפחות מקצתה.

בתור אורח לרגע, הנני רוצה להתגבר על ראיית הפגע בלבד, ולחשוב גם על דרכי הפתרון. האיבחון ידוע, ואין בו שום חידוש. בשבוע ששת ימים בו מוקדשים לעבודה ובקשת פרנסה, נשאר רק יום אחד, שהאזרח יכול לבלות בו כאוות לבו. בטיול ובסיור, בביקור ובבידור. האזרח הלא־דתי שלא טעם טעם שבת, או שאינו שומרה מטעמים מצפוניים, תובע את הזכות להתנהג ביום זה כפי שהוא רוצה. אם רצונו לעשות שבתו חול, אין למנוע ממנו זכות זאת במדינה דמוקראטית, באשר הוא מרגיש עצמו מקופח, אם מנסים לכפות עליו את השבת. גם היהודי שומר המצוות סובל משיטת העבודה השלטת כיום: אין לו אפילו יום אחד בשבוע, שבו יוכל לבקר אצל קרובים וידידים או, אם רצונו בזה, להשתתף בפעולות ספורט או בידור. אולם השאלה אינה בעיקר בעית היחיד והחופש שלו אלא זו שאלה של הציבור כולו, ואירועים שהם ענין לכל המדינה כולה: אירועי ספורט ובידור, כנסים וקונ־צרטים וכדומה.

סבר הוצעה כמה פעמים תרופה למחלה זו: הנהגת שבוע עבודה של חמשה ימים, נוסח כל מדינות המערב. עד היום לא נתקבלה הצעה זו מטעמים כלכליים — ביטול של כחמישים ימים נוספים לשנה היא הצעה שאינה נסבלת במצב הכלכלי הנוכחי. באתי איפוא להציע בזאת „תכנית של ראש חודש״, שיש בה כדי לשמש כפתרון־ביניים לבעיה חמורה זו, שאף יחזיר את העטרה לחג קדום של עם ישראל, דבר שיוסיף לרבגוניות של חיינו המחודשים בארץ.

הרעיון הוא, שראש־חודש יוכרז כיום־חופש מעבודה. ביום זה תהיה לאזרח הזדמנות לנסוע ולשבות, לבקר ולשחק, למלא את צמאונו לתרבות או לבידור, מבלי לפגוע ברגשות דתיים עמוקים של חלק חשוב של הציבור. מחזות, כנסים, מירוצים (אם רצוננו בכלל בייבוא „מופעים״ כאלה שיש בהם משום שחיתות ורצחנות) ייקבעו לאחד מימי ראש חודש. זכות הציבור החילוני לא תקופח, והציבור הדתי לא רק שלא ייעלב מהפגיעה בקודש אלא שאף יוכל לקחת חלק באירועים המושכים את לבו והת־ענינותו.

למה דווקא ראש חודש? כמה מעלות טובות לחג זה. על ערכו הדתי־לאומי ושרשיו בקדמוניות העם נייחד את הדיבור להלן. נדון בו תחילה מנקודת־הראות של המציאות בה אנו נתונים. בסך הכל, שמירת ראש חודש תגרום משבעה עד תשעה ימים של ביטול עבודה לשנה. כי הלא ראש חודש תשרי הוא ראש השנה. עוד יומיים בכל שלש שנים חל ראש חודש בשבת.

מספר זה של ימי חופש נוספים ללוח השנה יש בו משום פשרה בין שתי תביעות נוגדות: הוא יספיק לציבור לבלות ימי חופשה בלי להזדקק לחילול שבת בפרהסיה, וכן לא יכביד על המצב הכלכלי. יש אמנם בעיה צדדית — ראש חודש החל ביום ב׳ או ביום ה׳ כאילו גורם נזק ליום א׳ או יום ו׳. כי מן הנסיון למדנו שיום עבודה בין שני ימי חופש סופו בפיחות התפוקה. אבל אם אין לנו פתרון שלם לבעייה זו, הקלה מסוימת יש לנו כשיש שני ימי ראש חודש נחוג את יום ראש חודש לציבור ביום א׳ או ו׳ — או ג׳ או ד׳, לעשר השנים תשל״ב—תשמ״א, החשבון הוא כך: המספר המירבי (כלומר, ימי ראש חודש החלים ביום ו׳—ז׳ וז׳—א׳ נחשבים כימי חופש בימי א׳ או ו׳) הוא: סכום של 91 ימי ראש חודש, ובסכום המינימלי (את הימים הנ״ל לא יחוגו מכיון שהם חלים בשבת) הוא 74 ימי חופש. מבין אלה, לעשר שנים הנדונות. נמצאים רק שש פעמים יום ב׳ וארבע פעמים יום ה׳ — יום לשנה!

זאת ועוד, יתרון לחגיגת ראש חודש כיום ביטול עבודה הוא הקצב הטבעי שבו בחירת חגים אחרים, כמו חנוכה ופורים, ט״ו באב וכו׳, למרות היותם יותר חגיגיים בטיבם, אינם שומרים על הקצב הדרוש של יום לחודש בערך. ומכאן, לענין היום עצמו. כעת, אין לציבור החילוני שום מגע עם יום זה ואופיו המיוחד. הציבור הדתי מכיר במציאותו רק בתפילות — יעלה ויבא, חצי הלל, ומוסף, ובהעדר הספד ותענית. מלבד זה, יום חול הוא לישראל. לא כן היה הדבר במלוך מלך בישראל.

ההלכה אינה אוסרת את המלאכה בראש חודש, כשם שהיא אוסרת אותה בשבת ואפילו ביום טוב. אבל ניתן להבדיל בין איסור מלאכה גמור כזה של שבת, וביטול מלאכה רגיל. בשמואל א׳ פרק כ׳ מסופר על סעודה שנק־בעה לכבוד היום: „ויאמר דוד אל יהונתן הנה חודש מחר, ואנכי ישב אשב עם המלך לאכול ושלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלישית; אם פקד יפקדני אביך. ואמרת נשאול נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו כי זבח הימים שם לכל המשפחה״ (כ׳, ה׳—ו׳). מכאן שלא רק בבית המלך אלא אף בכל בית ובית בישראל ערכו זבח משפחה בראש חודש. ושוב אנו קוראים אותו פרק: „ויאמר לו יהונתן, מחר חודש, ונפקדת כי יפקד מושבך, ושלשת תרד מאוד ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה״ (שם, י״ח, י״ט). מהו „יום המעשה״ הזה? לפי התרגום, כך נקרא יום חול סתם בניגוד לראש חודש. הזה אומר, בראש חודש בטל העם ממלאכתו, ממעשהו הרגיל. בכל התנ״ך נזכר ראש חודש בנשימה אחת עם שבת ומועד (מלכים ב׳, ד׳—כ״ב, כ״ג; ישעיה א׳, י״ג; י״ד; הושע ב׳, י״ג וכו׳) (שריד לאופיו זה של ראש חודש הוא המנהג הנשמר עוד כיום, שנשים נזהרות מעשיית מלאכה בראש חודש). אך, גם אחרי תום תקופת התנ״ך עוד שמרו ראש חודש בישראל. בהנחות דמטריות מלך סוריה ליונתן החשמונאי נאמר, „וכל החגים והשבתות וראשי החדשים — — — יהיו כולם ימי חופש והנחה לכל היהודי אשר במלכותי״ (מכבים א׳, י׳—ל״ד). בתקופת בית שני עוד היה לראש־חודש לבוש של חגיגיות עממית. כשהיו משיאין משואות, היו העם בטלים ממלאכתם (ר״ה, כ״ג, ע״א, על פי תד״ה משום).

ההלכה, כאמור, לא אסרה את המלאכה בראש חודש, אבל הכירה בשיחרור הפועל משיגרת העבודה המקצועית ובמתן החופש לעשות כרצון איש ואיש בחגיגיות בלתי מנוסחת ומוכתבת מראש. כך, למשל, אומר המרדכי, אחד מגדולי ראשוני בעלי ההלכה של ימי הביניים: „ועוד אומר רבי, דמלאכה כבדה, לחרוש ולזרוע, אסור גם לאנ־שים״ (מרדכי למגילה דף כ״ב) ובספר „בית חדש״, שהאיסור מוסב לא בעיקר על הפועל אלא על בעל הבית, שאסור לו לשעבד את הפועלים במלאכה כבדה (הבדל זה בין מלאכה למלאכה נוגע גם לנשים לפי התשב״ץ).

וכמה מנהגי ישראל הנוגעים לראש חודש צצו ועלו משך זמן הגלות הארוכה בגלויות השונות, מנהגים שניסו לשמור על הניצוץ הקדמון של ימי העצמאות והחרות. יש שנהגו ללבוש בגדי יום טוב בראש חודש. יש שנהגו בסעודה, כשאול המלך בשעתו. ויש שאף נהגו להדליק נרות ליל ראש חודש, אף אם בלי ברכה.

כמדומה שעתה, בתקופת עצמאותנו המחודשת, הגיע הזמן להחיות מנהגים שהעשירו את חיי הציבור בימי מלכות ישראל בשנים קדמוניות. לפנינו אפשרויות רבות ליצירה אמנותית־עממית, לדמיון, לדרכים חדשים להבעת זיקתנו ליום שנתקדש בדתנו ובתרבותנו. בידינו נתונה גם כן האפשרות להסיר מעל סדר היום של המדינה, פעם ולתמיד, בעיה המחריפה מדי שנה לשנה ומאיימת לפלג את העם ולהרוס את שלומו הפנימי.

אל־נא נרשה לעימות הדתי להתדרדר לפגיעות גרועות, למריבות של שנאת חינם, לעתונות זולה, לצע־קנות ולפוליטיקה. ערכים קדושים מצד זה, ומקודשים מצד זה, יכולים לבוא על איזונם אם הציבור כולו, הן הדתי והן החילוני, כל אשר טובת המדינה והעם יקרה לו וקרובה ללבו, ישמיע דעתו ורצונו למצוא פתרון ומיד. „ראשי חדשים לעמך נתת, זמן כפרה לכל תולדותם״.

*) תכנית זו שהעלה הרב נחום לאם, שחזר זה עתה מישראל, הובאה לפני הכנסת ע״י ח״כ זבולון האמר (מפד״ל). התכנית אושרה ע״י הכנסת ונמסרה ב־6 ביאנואר לועדה מיוחדת לדון בה.

לוח המאורעות במכון הרצל

יום א׳, 7 בפברואר, 5.00 אחה״צ

מה חדש בישראל? המרצה: איתן ישראלי.

7.00 בערב

מזמורי התהילים במוסיקה. לחנים מאת לא־יהודים. ב. סטר־ווינסקי והונגר. המרצה: אירנה הסקס.

יום ב׳, 8 בפברואר, 11.00 בבוקר

זרמים וקני־מידה מוסריים ביהדות. יא. מגמות משנת המוסר של הרמב״ם. המרצה: ד״ר יוסף שפרן.

6.30 בערב

החודש היהודי במסורת ובפולקלור. טו. מרחשון. המרצה: ד״ר הרמן א. גלאס.

7.30 בערב

עולם היהודים הספרדים כיום. ב. היהודים הספרדים בצפון אפריקה ובמזרח התיכון. המרצה: רבי מרק ד. אנגל.

יום ג׳, 9 בפברואר, 11.00 בבוקר

דינים ומנהגים. יא. יחסי עבודה ביהדות. המרצה: רבי דוד וו. גורדון.

6.30 בערב

ספרי־יסוד במחשבה היהודית החדשה. יא. יצירת ח. נ. ביאליק. המרצה: רבי הרברט פרזן.

7.30 בערב

ישראל והעולם השלישי. ב. מערכות גושים והשפעתן על הזירה הבין־לאומית. המרצה: טד פרידגוט.

יום ד׳, 10 בפברואר, 11.00 בבוקר

היסטוריה יהודית באמריקה. דיוקן במוסיקה. ב. המאה התשע עשרה: המסורת המרכז־אירופית וחיחושי הריפורמה. המרצה: אירנה הסקס.

6.30 בערב

מורה נבוכים להרמב״ם. טו. בחירה חפשית. המרצה: הרב יצחק ל. סוויפט.

7.30 בערב

דוכן אמצע השבוע — „הגשר״. שיחות נוער ומבוגרים על בעיות היהדות בזמננו: מקומה של הראדיקליות בקהילה היהודית. דיון המיוסד על הסרטון „הזמנה לאיחוד״. המשתתפים: לינדה ברקוביץ; פרד קליין; הרולד טקוש; ד״ר שמואל גרנד.

יום ה׳, 11 בפברואר, 1.30 אחה״צ

יהדות אמריקה וישראל: ממדים חדשים. ב. שותפות תרבו־תית: עובדה או בדותא? המרצה: רבי שמואל שפלר.

6.30 בערב

ספר איוב. המרצה: ד״ר מאכס רוטשילד.

7.30 בערב

היסטוריה יהודית בבולים ובמטבעות. ג. סמלי המטבעות היהודיות העתיקות ובולי ישראל החדשים. המרצה: אמיל וייץ.

הכניסה לחברים חופשית, ללא־חברים — דולר אחד.